

...Və Şah İsmayılın yaxın keçmiş səyahət edən xəyalı Sultan Hüseyin Bayqaradan ayrılı bilmirdi. Baxmayaraq ki, Hüseyin Bayqaranın ölümündən az qala iki ildən də çox vaxt keçmişdi. Şah olub-keçənləri xəyalından keçirdikcə bəzi məqamlara təəssüf də edirdi. Bu bəzi məqamlardan elə birincisi, Sultan Hüseyin Bayqaranın ölümündən sonra da onun səltənətinə toxunulmazlıq vədini pozması idi. Şah yaxşı bilirdi ki, onun Sultan Hüseyin Bayqaraya sədaqəti, əslində, Sultanın xanədanının şimal özbəklərinin hakimi Məhəmməd Şeybani xanın xarabazarlığına çevrilməsi ilə nəticələnmişdi. Bununla da Məhəmməd Şeybani xan ölkəsinin sərhədlərini o qədər genişləndirmiş, böyütmüşdü ki, gəlib Səfəvi səltənətilə həmsərhəd olmuşdu.

Şaha əsəbilik gətirsə də olub-keçənlərin yaddaşında təzədən çözülməsini sanki özü istəyirdi. Şah olub-keçənləri xatırlamaqla Şeybani xanla özü arasındakı münasibətlərə bir aydınlıq gətirmək istəyirdi.

Şeybani xan hələ qədərincə güc toplamamışdı. Ancaq çevik atlı dəstələrilə şimal özbəklərini başına toplayaraq ətraf əyalətləri çapıb-talayır, karvan yollarına nəzarət qoyur... bu cür çopovulçuluqla sərvətlərini artırmağa çalışırdı. O, bir neçə dəfə istəmişdi ki, Sultan Hüseyin Bayqaranın üzərinə hücumu keçsin. Ancaq sultanın qüdrətli Səfəvi hökmdarı ilə məhəbbətli münasibəti az qala ata-oğul sədaqətində görünən ittifaqı onu öz əməlindən çəkindirirdi. Məhəmməd Şeybani xanın ağzı göyüdə idi. O, səbirsizliklə Sultan Hüseyin Bayqaranın ölümünü gözləyirdi. 1506-cı ilin yaz-yay arası günlərində artıq Sultan Hüseyin Bayqara xəstəlik yatağında idi. Xəstəlikdən qalxa bilməyəcəyini başa düşmüşdü. Elə bu səbəbdən də oğlanlarını yanına çağırırdı. Əvvəlcə səltənətinin keçmiş haqqında danışırdı. Ulu babalarının qüdrətini, dünyaya meydan oxuyan güclərini yada saldı. Xüsusilə, Teymurləngin böyük səltənətindən qalan dövlətin gələcəkdə də qorunması üçün onlara məsləhət verdi. Üzünü varislərinə tutub son sözlərini dedi:

Hüseyinbala MİRƏLƏMOV

- Məni yaxşı dinlə. Bilirsən ki, şimal özbəklərinin hakimi Məhəmməd Şeybani xan Hüseyin Bayqaranın sultanlığını hər vaxt təhdid edir, onun sərhədlərini pozur, əyalətlərini çapıb talayırdı.

- Blirəm, şahım, neçə ki, Sultan Hüseyin Bayqara sağ idi, o, cəsarət edib Xorasan tərəflərə hücum edə bilmirdi. Yəqin ki, indi fürsət gözləyəcək.

Şah Qazi Nurullah əfəndinin çevik düşüncəsindən xoşlanmışdı. Elə əslində, onu yanına çağırmağı da təsadüfi deyildi. Qazi Nurullah əfəndi Azərbaycanın şimal tərəflərindən - Şəki əyalətindən idi. Ancaq gəncliyində Orta Asiya tərəfləri çox yaxşı səyahət etmişdi. Orta Asiyadakı türk tayfalarının da xasiyyət və adət-ənənələrini, ən başlıcası, onların dillərini də mənimsəmişdi. İndi Qazi Nurullah əfəndi həmin yerlərə təzədən getməli olarsa, daha ətraflı məlumatla qayıda bilərdi.

Şah ayağa qalxıb Qazi Nurullah əfəndinin yanına gəldi. Onun qolundan tutub həyəətə açılan qapıya tərəf apardı. Əlini uzadıb uzaq üfqləri göstərdi:

- Bax, gör, biz haracan yaxşı görürük?

Qazi Nurullah əfəndi şahın göstərdiyi səmtə baxdı. Yaxın ətraflar açıq-aydın olsa da, bir az aralıda sıxlaş-

di hazırlaş, gərək yola düşsən. Həm də unutma ki, sən bir tacir sifətində gedəcəksən. Orada alış-verişini tam qurtarandan sonra qayıdarsan.

Daha şah Qazi Nurullah əfəndiyə axırıncı sözlərinin mənasını izah etməyə lüzum görmədi. Heç Qazi Nurullah əfəndi də bunun nə demək olduğunu şahdan soruşmadı. Çünki hər ikisinə mətləb aydın idi.

...Qazi Nurullah əfəndinin Xorasana gedib-qayıması çox çəkdi. Az qala altı ay vaxt keçdi. Bu vaxt ərzində şahın razılığı və Hüseyin Lələ bəyin məsləhətilə ayrı-ayrı çaparlar Qazi Nurullah əfəndinin arxasınca gedib qayıtmışdılar və onun sağ-salamat olmağı haqqında xəbərlər gətirmişdilər. Qazi Nurullah əfəndi onu axtarıb tapan Təbriz çaparlarına yalnız bircə söz demişdi. Hələ alış-verişi qurtarmamışam. Ticarət işlərimi gərək görüb qurtarım ki, mən də Vətənə dönüm.

Şah Qazi Nurullah əfəndinin bu sözlərinin mənasını yaxşı anladı. Bildi ki, Qazi Nurullah əfəndi gecikməkdə Sultan Hüseyin Bayqara səltənətində baş verən hadisələri izləmək məqsədini güdür. Hələ üstəlik, yəqin ki, Məhəmməd Şeybani xanla da bağlı dəyərli məlumatlar öyrənməkdədir.

Şah bütün bunları xəyalından keçirdikcə hiss edirdi ki, əgər bir zaman Sultan Hüseyin Bayqaranın bir-birilə didişən oğullarını hakimiyətdən kənarlaşdırmaq və onlara dinc, sakit yaşayış təmin etmək, əslində, Sultan Hüseyin Bayqaranın ruhuna hörmət olardı. Çünki o vaxt Qazi Nurullah əfəndi şaha dəqiq və aydın məlumat yetirmişdi ki, Məhəmməd Şeybani xan heç Sultan Hüseyin Bayqaranın ölümünün ilini də gözləməyəcək. Biz tezliklə eşidəcəyik ki, o, Heratı və Xorasani zəbt edib.

Şah bu sözləri ondan eşidəndə çox əsəbiləşdi. Hətta istədi ki, Hüseyin Lələ bəyə ciddi hərbi səfərə hazırlaşmağı əmr etsin. Ancaq bu, biri tərəfdən Zülqədər Əlaüddövlənin sakit durmaması, Diyarbəkr tərəflərdə həddini aşması haqqında xəbərlər onu fikrindən daşıdırdı.

Bu, o zaman idi ki, Səfəvilərin mükəmməl hərbi dəstələri Qarabağ ətrafında şuluqluq salanları sakitləşdirmək üçün səfərdə idi.

Hüseyin Lələ bəy şahın narahatlığından özü də pəjmürdə olmuşdu. O da bilirdi ki, eyni vaxtda iki tərəfdə hərbi səfər etmək olmazdı.

Beləcə, Məhəmməd Şeybani xanın bəxti gətirmişdi.

Səfəvi qoşununun iki adlı-sanlı sərkərdəsi - Nizaməddin Dədə bəyin və Şücaəddin Lələ bəyin başçılıq etdiyi qüvvələri Qarabağdan Diyarbəkr tərəfə hərəkəti haqqında sərəncam göndərdi.

Şah İsmayılın fikri bu idi ki, tezliklə Əlaüddövlə Zülqədər bəyin iqtidarı qırılar, ölkənin qərb sərhədlə-

ÇALDIRANA GEDƏN YOL

(Əvvəli ötən saylarımızda)

romandan səhifələr

- Əgər istəsəniz ki, başınız salamat olmun, ölkəniz də toxunulmaz, onda gərək hər biriniz böyük qardaşınıza əminliyinizi bildirəsiniz.

Varislər son ömür yatağında olan atanın sözlərindən xoşlanmasalar da, bir söz demədilər. Ancaq hər kəsə aydın oldu ki, Sultan Hüseyin Bayqara hakimiyyəti böyük oğluna verdi. Elə həmin gün günəş qürub edərək Sultan Hüseyin Bayqara da gözlərini yumdu.

Ətraf əyalətlərdən Sultan Hüseyin Bayqaranın ölümü münasibətilə başsağlığına gələnlərin ardı-arası kəsilmirdi. Ta, qırx mərasimincən hər kəs sultana ehtiramı bildirməyə tələsirdi. Şərqi böyük şairləri Sultan Hüseyin Bayqaranın vəfatından təsirlənərək kədərli qəsidələr də yazırdılar.

Şah İsmayıl Qazi Nurullah əfəndini yanına çağırırdı:

- Bilirsən ki, Sultan Hüseyin Bayqara dünyanın ən müdrik hökmdarlarından biri idi. Onun ölümü ilə sanki günəş də öz parlaqlığını itirib. Əgər biz ona ehtiram göstərməsək, onda gələcək nəsillər də bizi hörmətlə xatırlamazlar.

- Başımız sənə qurban olsun, şahım. Mən biləni Sultan öz yerinə böyük oğlunu varis təyin edib. Amma...

Qazi Nurullah əfəndi sözlərini tamamlamasa da, şaha məlum idi ki, o, varislər arasındakı inciklikdən danışmaq istəyir. Ona görə də özü Qazi Nurullah əfəndini bəri başdan xəbər elədi:

- Bilirəm nə deyəcəksən. Ancaq sən sultanın varislərinə bizim başsağlığımızı yetirərsən, hədiyyələrimizi də çatdırarsan.

- Baş üstə, şahım, - Qazi Nurullah əfəndi təzim elədi. Ona elə gəldi ki, söhbət qurtardı.

Şah əlini qaldırıb qaziyyə aram olmasını işarə elədi:

mış buludlar sanki yerə çökmüşdü. Daha uzağı görmək mümkün deyildi.

- Bəli, şahım, biz buludlara qədər görə bilirik. Dumanlıqlar gözümüzə sərhəd çəkir.

- İnsan mühitini nə qədər aydın görə bilirsə, bir o qədər də düzgün qərarlar qəbul eləyir. İndi sən Xorasandan bizə dürüst məlumatlar gətirməlisən. Xüsusilə... - bu dəfə də şah sözünün gerisini demədi. Sınayıcı nəzərlərlə Qazi Nurullah əfəndini süzdü. O, sanki Qazi Nurullah əfəndinin fəhmini bir daha yoxlamaq istəyirdi.

Qazi Nurullah əfəndi də bunu başa düşdüyündən cavabı çox gecikdirmədi:

- Bəli, şahım, Tanrı sənənin dünyanın axırınacan qılıncının ağzını çevirməsin. Sözü, hikmətin tükənməsin.

Şah Qazi Nurullah əfəndinin dediklərinə gülümsəməyi ilə münasibət bildirdi. Hiss etdi ki, Qazi Nurullah əfəndi, əslində, onun nə dediyini yaxşı bilir.

Qazi Nurullah əfəndi də şahın məmnun qalmasını görüb bir az da fərəhləndi və özünə inam və güvəncəli dedi:

- Bəli, şahım, mən bilirəm ki, şahımızı daha çox Xorasana diş qıcayan Məhəmməd Şeybani xanın əməlləri maraqlandırır. Onun niyyətlərini qabaqcadan bilmək, planlarından xəbər tutmaq çox vacibdir.

- Doğrudur, Qazi Nurullah əfəndi, əgər Məhəmməd Şeybani xan Sultan Hüseyin Bayqaranın səltənətini zəbt etmək fikrinə düşsə, ən başlıcası, buna nail olsa, onda bu həddini bilməyən tamahkar xanın sərhədləri bizim məmləkətə gəlib çatacaq.

Şah təzədən Qazi Nurullah əfəndinin qolundan tutub içəriyə qayıtdı. Daha söhbəti çox uzatmayıb: - İn-

rində əmin-amanlıq yaranar və bundan sonra Məhəmməd Şeybani xan üçün tədbir görmək mümkün olar. Ancaq baş verən hadisələr işin gedişini yenə dəyişdi. Şah qardaşı Sultan İbrahimi və Hüseyin Lələ bəyi yanına çağırırdı. Onlar hadisənin gedişini müzakirə etməli oldular.

Hüseyin Lələ bəy görürdü ki, şah çox əsəbilik keçirir. Belə məqamlarda nəinki qardaşı, heç bir divan üzvü belə, şaha nəsə deyər, məsləhət verə bilməzdi. Yenə ümid Lələ bəyə qalırdı.

- Canımız sənə fəda olsun, mürşidimiz. Gün axşam olanda qaranlıq gəlir, özü ilə bir kədər də gətirir. Amma düşündəndə ki, yenə sabah olacaq, yenə günəş doğacaq, yenə aləm nura qərğ olacaq, onda insanın qəlbinə fərəh dolur. Sən niyə qəmlənirsən ki?! Allahın qüdrətindən Səfəvi qoşunlarının sayı-hesabı yoxdur.

- Hüseyin Lələ bəy, bir Allah şahiddir ki, hər vaxt könlüm kədərə qərğ olanda sənənin sözlərin mənə təskinlik olur. Elə indi də sənənin axşam və səhər haqqındakı fikirlərin həqiqətən mənə xoş təsir elədi. Əlaüddün Zülqədər bəyin hiyləsinə tuş gəlmiş adlı-sanlı sərkərdələrimizin qisasını almağı sabaha qoya bilmərəm.

Hüseyin Lələ bəy başa düşdü ki, şah səfərə özü hazırlaşmaq istəyir. Elə dillənib onu fikrindən daşıdırmaq üçün bir söz demək istəyirdi ki, şahın qardaşı Sultan İbrahim qalxıb təzim etdi və qətiyyətlə dedi:

- Babalarımızın ruhuna yalvarıram ki, şahın könlünə rəhm salsın. O da mənə izn versin ki, Əlaüddün Zülqədər bəyin üstünə özüm gedim.

(Davamı var)